

Posudek na diplomovou práci

autor, obor:

Kristýna Felcmanová

název práce:

Integrace českých emigrantů do německé společnosti
Kvalitativní sociologický výzkum

Posuzovaná diplomová práce je věnována společensky závažnému a odborně podnětnému tématu. Na první pohled je příslibem přínosu také přiměřenost tématického záběru a adekvátní volba a návaznost postupu řešení.

V první ze tří základních částí diplomové práce (*Teorie mezinárodní migrace*) začíná autorka důvodně základním pojmovým rozborem. Charakteristiky jsou střídme, neodbíhá k vedlejším (rozptylujícím) tématům, což má svoji cenu i z hlediska *kultury pojmového aparátu*; průběžně se přitom vyrovnává s řadou teoretických i „prakticky“ motivovaných problémů (nebo řekněme „setkání“ sociálních konstrukcí vzniklých na straně výzkumníka i respondenta – viz téma „exulant“ ve spojení s /politicky/ nucenou migrací /8/, téma vynucenosti asimilace či „přeasimilace“ /10/, apod.).

- V uvedené souvislosti ale – podle mého názoru – dochází i poněkud umělému tematizování pojmových rozdílů a jejich zaměňování – viz *akulturace* versus *integrace*; nadto i odvolání se na Parsonse se mi pro vysvětlení zdá poněkud nadbytečné /10-11/. Stejně tak by se mohl vyrobit teoretický problém protikladem integrace a *socializace*, ne?
  - Snad lze souhlasit s tvrzením, že pojem *integrace* je často zaměňován s pojmem *asimilace*, ale ne úplně s tím, že „*Integrace* je pojem nadřazený pojmu *asimilace*.“ Je i není. Integrace je míněna i jako pojem signalizující systémovou *členitost* celku, kdy prvek jako součást celku se liší od jiných (i těch původně „domácích“, které se však jeho přítomností v celku také proměnily). Kolik je podob *skutečné* integrace kromě asimilace individua a pluralitní integrace skupin? Je *segregace* integrací? /9/
  - V úvodu části charakterizující faktory spouštějící mezinárodní migraci /2.2/ určitě chybí alespoň nějaký obecnější sociologicko-teoretický vhled (mimoходом: proč „osobní faktory označujeme jako iracionální“?). Rozlišení intervenujících faktorů (schéma „pull-push“) je pěkné „třídítko“, ale sociologicky nic moc navíc. Sociologicko-teoretickou závažnou otázkou je už to, co vzejde ze „střetu“ pull a push faktorů – třeba pro iracionální (?) reakci v podobě reemigrace. Jejich rozlišení je tak jen analytickým východiskem.
    - Neřekl bych ani, že se sociologie „věnuje především důsledkům migrace“ /9/ (ve smyslu „nejčastěji“ snad!). Ostatně proč by se podkapitola 2.2 /s. 11 a n./ věnovala právě *příčinám* migrace? Na druhé straně je to vysvětlení, proč je podkapitola tak „nesociologická“.
- Možná, i podle dalšího obsahu podkapitoly, mohl název spíše znít „Dostupné *klasifikace* mezinárodní migrace“.

- Při identifikaci *sociologických* aspektů mezinárodní migrace /s. 18 a n./ zůstává hledisko *předpokladů* (i „interakce“ pull a push faktorů) stranou. To, že se autorka zabývá integrací migrantů, není k tomu dostačujícím důvodem. Základy sociologického přístupu jsou stručně popsány (dvojice Park – Burgess či Thomas – Znaniecki by si možná zasloužily podělit alespoň po jednom plném bibliografickém odkazu; Milton Gordon pak snad alespoň zmínku svého jména – zvláště v souvislosti s tématy interetnické integrace, než se přejde k tématu *etnických komunit*, atd.).
  - Nezdoluhavě přejít k tématu *reaktivní etnické solidarity* je ovšem pro autorku zcela funkční /20-/, stejně jako zdůraznit proměnu Evropy v imigrační region, v němž integrační procesy nebylo možno jednoduše vysvětlovat aplikací teorií vzniklých v americkém prostředí /21/ už pro rozdíly v koncentraci a etnokulturní a motivační rozdílnosti migrantů.
  - Hlavně se však autorka potřebovala rychle dostat k integračním teoriím H. Essera a A. Portese /2.3.2/. Zde sice chápu její (ale i tak nepřilíš velkou) pozornost *sociální integraci* individuálního aktéra do společenského systému (jako jedné z Esserových úrovní integrace), nechápu však, proč alespoň trochu nepopsala také smysl dalších úrovní – *integraci etnických skupin* (jak říká: „na úrovni společenské struktury“) a *systémovou integraci* („na nejvyšší úrovni“). Bez reflexe jejich vzájemné souvislosti to všechno téměř ztrácí smysl.
    - Esser mi – takto zprostředkován – připadá teoreticko-metodologicky nejasně využít (což je možná dáno nejasností teoretického pozadí jeho díla: je jakoby volně inspirován Lockwoodem /tématem strukturální a systémové integrace/ a právě i zamlčeným Gordonem /jeho rozlišením kulturní a strukturální asimilace, i s dalšími jejími nuancemi/ /23-/. Další text /kap. 4/ však ukazuje, že výzkumně využít je!
    - Jako „teorie“ se vše „scvrkává“ do více formálně zmiňovaných rozlišovaček a schémat (Obr. 2/ 25), která navíc – mimo představu asimilace – asi ještě ztratí na významu. Což možná značně platí u českých migrantů v Německu /co ve Švédsku!?: nedají se pak najít ony zmiňované „speciální případy“ /26/, které autorka tudíž právem odloží jako bezpředmětné, ač u jiných etnik – uvyklých žít v diaspoře – mohou hrát ohromnou roli (viz téma tzv. překonání). Namísto je otázka – proč?
  - Tim vůbec nepopírám základní užitečnost výkladu Essera, Portese i dalších zmínek o koncepcích po r. 1980 (*postnacionální občanství a mimoobčanská práva*, téma transnacionálního prostoru atd. /28-/). Koncepty obou autorů byly cíleně využity /viz i 36-37, a dále/. U posledně zmíněné položky pak jde o témata neméně zásadního významu, nadto důležitá pro zvolené téma možná více, než jak autorka připouští (není možné jistě *sekundární rozvolnění* vztahu k „přijímací společnosti“ také u posrpnových emigrantů? /31/).

Druhá hlavní část (*Česká emigrace*) je historickou re-evidencí a pro cíl práce je nesporně účelná, byť (ale i proto) stručná.

- Postrádal bych u ní jen o trochu větší sociologicky kritickou reflexi zdrojů, na nichž je postavena – např. obnovu či ztrátu sociálního postavení emigrací těžko posuzovat jen podle výjimečných osobností (nadto vůči čemu je posuzována?) /33/.
- A pak mi přichází na mysl jedna zvláštnost, která nemá s migrací (jako odchodem z teritoria státu) nic společného, ale může hrát v procesech migrační integrace specifickou roli – totiž *cizinectví vzniklé rozdělením států* (videnští Češi po rozpadu Rakouska-Uherska; bratislavští Češi po 1992, atd.). Mohlo by vytvářet zvláštní prostředí pro nové migranty?

Kapitola také stručně charakterizuje základní motivační kategorie emigrace těch, kteří budou (i nebudou) jako imigranti zkoumáni.

Poslední základní – a nejrozsáhlejší – část (*Integrace českých „posrpnových“ emigrantů do německé společnosti – kvalitativní sociologický výzkum*) je postavena na kvalitativních výzkumných postupech. Lze konstatovat, že

- autorka postupovala se zvážením základních možností a limitů postupu (např. „úlet“ tvrzením, že cílová skupina byla zúžena na „posrpnové“ emigranty, se nezdá závažný – 2 respondenti emigrující v r. 1966 /40/);
- některé teoretické přísliby při tom ovšem nelze brát moc vážně (např. na s. 11 slibuje, že způsobem integrace se bude „zabývat v návaznosti na zmíněnou teorii T. Parsonse“, ale příslib „plní“ jen tak, že jen zopakuje nepříliš důvodné tvrzení, že se na to můžeme podívat prizmatem „ekonomického, politického, právního a kulturního“ subsystému /s. 42/. Tím netvrdím, že něco takového měla uplatnit, zvláště tehdy, pracuje-li s „kulturní, strukturální, sociální a emocionální asimilací“ /25/. Je tu vůbec nějaká souvislost? Sotva, ta členění tu leží jen tak náhodně vedle sebe.
- V logice základních zvolených zřetelů (Portes, atd.) autorka ovšem vcelku důsledně postupuje – a jejich sledování přináší slušně uspořádaný a přitom pestrý obraz sledované reality, a to přes zjevnou redukci smyslu „systémů“ a „zařazování“ do nich.
  - Zařazení do kulturního systému zde totiž reprezentuje jazyková socializace /52-/, „strukturální rámce“ pak pracovní trh a svérázně zjednodušené „převzetí práva“ /63/, načež se pozornost vrací k zařazování do „kulturnímu systému“ tematizováním životního stylu, rodinného života /71-/ a společenských tabu, pravidel a norem.
  - Kapitola končí pod hlavičkou *interakce a identifikace* /84-/, kterou při troše dobré vůle lze pochopit jako pozornost něčemu, za čím se skrývají ty dvě zbývající „asimilace“ – *sociální* (spíše by asi bylo adekvátnější a srozumitelnější říci „komunitní“) a *emocionální*.
- Popisovaná plastičnost problémů integrace však také ukazuje, jak účelné by bylo všimnout si v úvodních partiích práce také více „klasických“ témat sociologie (i psychologie) *etnických vztahů* – např. souvislostí mezi předsudky a diskriminací (Merton atd. atd.), jejich zdrojů, způsobů řešení zájmových střetů, apod. Viz třeba problém až rasově akcentovaného nadřazování nad imigranty /47 aj./.

Tak či tak celá tato – rozhodující – „výzkumná“ kapitola je výrazným poznatkovým přínosem: je věcně bohatá a pěkně napsaná, až na drobnosti /co je „horizontálně silně hierarchizovaná společnost“? - 81/ má vnitřní (čtenáře vedoucí) logiku, v řadě položek objevná; jako celek také nabízí inspirace pro další sociologickou práci na tématu interetnických mobilit a vztahů. Chci podtrhnout, že jsem ji četl s velkým zájmem.

Kvalitní je i *Závěr* práce: je zformulován stručně, pěkně, účelně – jako zobecněné shrnutí dosažených poznatků. Není zvykovou položkou, kterou nutno napsat, ale funkční součástí této diplomové práce.

V posuzované práci vidím tedy v zásadě jen jeden závažný problém: *Obsah* sliboval, že autorčina pozornost vybraným stránkám teoretické reflexe mezinárodní migrace a integrace může být výrazně konzistentní jak vůči (v textu následující) historicko-sociologické bilanci českého segmentu daného fenoménu, tak hlavně vůči metodologickým předpokladům základních prezentovaných výzkumných zjištění. Nemyslím, že se tak úplně stalo. Kromě opor ve dvou konceptech (Esser, Portes) všechny ostatní „teoretické“ zmínky jsou v tomto ohledu skoro (samozřejmě ne zcela!) zbytné; ze způsobu jejich prezentace je cítit, že se autorce trochu „pletou pod nohy“. Nutnost ona dvě zvolená modelová vodítka zarámovat do širšího kontextu však sotva mohla obejít, z takto vykonané práce však mnoho nevytěžila. Nejspíš vytěžit ani nechtěla, neboť nechtěla rozšiřovat myšlenkový rámec svého tématu. Snad k tomu v průběhu obhajoby něco zásadního řekne.

Rozhodně však je potěšující, že svůj „střežený“ tématický rámec nejen udržela, respektovala, ale – až na maličkosti – dokonale využila. To považuji za podstatné. Od konce své (zhruba) první třetiny je text věcně stále přesvědčivější.

Také rozsah a formální stránka práce plně uspokojí, vyjadřování je kultivované, grafické doplňky odůvodněné, kvalita i rozsah pramenů adekvátní.

Práci velmi rád **doporučuji k obhajobě** a předpokládám – obstojí-li autorka při obhajobě teoretické části řešení –, že se rád přikloním k hodnocení známkou:

v ý b o r n ě

V Praze dne 24. 1. 2007

PhDr. Richard Růžička, CSc.
oponent diplomové práce